

ПРЕФІКСАЦІЯ ТЕРМІНІВ МЕДИКО-ПРАВОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті досліджено словотвірну організацію українських медико-правових термінів, утворених за допомогою префіксації, оскільки такий спосіб словотворення є продуктивним для термінів. Проаналізовано найпродуктивніші моделі творення термінів медичного права.

Ключові слова: українська мова, медико-правова термінологія, термін, префіксація.

Системний підхід до всіх явищ мови виключає випадковий характер з'єднання його одиниць, сполучні потенції словотворчих морфем теж не можуть бути випадковими, не системними. Основним джерелом творення нових термінів, збагачення термінологічного фонду та удосконалення окремих термінологічних систем мови є його внутрішні ресурси.

Словотворчі можливості мови, що стосуються термінологічної лексики, безмежні. Її збагачення відбувається постійно, і особливо важлива роль в цьому належить термінотворенню за допомогою префіксів. Префіксальний словотвір у сучасній українській мові є частиною словотворення, а префікси – дериваційними морфемами.

Метою статті є проаналізувати творення термінів за допомогою префіксів на прикладі української медико-правової термінології.

Актуальність статті зумовлена тим, що в ній вивчено й систематизовано префіксальне творення українських медико-правових термінів, оскільки такий спосіб словотворення є продуктивним як для загальнонавчальної лексики, так і для термінів.

Теоретичні засади лінгвістичного вивчення термінологічної лексики пов'язані з іменами Б. М. Головіна, В. П. Даниленко, Д. С. Лотте, Т. Р. Кияка, О. О. Реформатського, Е. Ф. Скороходька, С. Д. Шелова та ін. Аналізові термінологічної лексики окремих наукових і технічних сфер присвячено розвідки Л. Симоненко (біологічна термінологія), Л. Мурашко (військова термінологія), Т. Панько (економічна термінологія), Г. Наконечної, Н. Цимбал (хімічна термінологія), І. Волкової (фізична термінологія), С. Дорошенко (термінологія нафтогазової промисловості), З. Куделько (термінологія ринкових взаємин), І. Козловць (фінансово-кредитна термінологія), Н. Місник (клінічна термінологія), Т. Лепеха (судово-медична термінологія) та ін. Медико-правова термінологія ще не була предметом мовознавчого дослідження. Це відносно нова, досі належно не уніфікована терміногалузь. Ми зробили спробу її системно вивчити.

Питання про особливості префіксації до цього часу ще не вирішені мовознавчою наукою. Серед лінгвістів немає єдиної думки щодо елементів грецького походження (auto-, bio-, hydro-, hureg-, micro-, poly- тощо), які активно беруть участь у сучасному термінотворенні. Одні вважають їх компонентами складних слів-термінів, інші відносять їх, або частину з них, до префіксів, треті називають їх напівпрефіксами, псевдопрефіксами, префіксоїдами або префіксальними елементами [3, с. 7].

Одна з основних особливостей, що відрізняє префіксацію від суфіксації, полягає в тому, що префікси на протилежності суфіксам, у низці випадків не мають класифікуючого значення, не вносять будь-яких змін у належність певної основи до певної частини мови. На цю обставину зазвичай і вказується як на специфічну особливість префіксації, приближує її до словоскладання. Однак, незважаючи на це, багато лінгвістів відносять префіксацію все ж до деривації (тобто до словотворення), а не до словоскладання [1, с. 211; 2, с. 21].

Про перетворення слова на префікс можна говорити в тому випадку, коли, приєднуючись до цілого ряду повнозначних слів-термінів, воно служить для вираження ознаки або відносин дуже відстороненого характеру. Так, наприклад, прийменник, перетворюючись на префікс, втрачає свій двосторонній зв'язок (керуюче слово – прийменник – кероване слово). Префікс належить тільки слову-основі, значення якої він видозмінює, включаючи в неї вираз стійкої, дуже збагаченої ознаки.

Префікс як словотворчий формант зазвичай більш автономний у фонетичному, морфологічному і семантичному відношенні порівняно з суфіксом. Передуючи кореню або основі, він не зливається в єдиний фонетико-морфологічний комплекс з формоутворювальними суфіксами і флексіями. Префіксальні імена залишаються в межах тієї ж частини мови, до якої належать і відповідні слова без префікса.

Таким чином, під префіксом ми розуміємо, за аналогією з суфіксом, зв'язану морфему, що виступає як утворююча одиниця перед кореневою основою. На відміну від суфіксів, префікси в сучасній українській мові виконують виключно словотворчі функції. Префікси, як і суфікси, мають обмежений інвентар. Їх дистрибуція також обмежена. Семантичною особливістю префіксації є те, що префікс узагаль-

нює певну ознаку, властиву ряду предметів і явищ, і виконує виключно функцію засобу перебудови лексичного значення слова. Повнозначне слово може перетворитися на префікс, якщо в результаті багаторазової участі в словоскладанні, як перший компонент складного слова, втрачає своє лексичне значення і починає висловлювати лише ставлення, дуже загальну ознаку.

Отже, префіксація – це один з поширених способів термінотворення. За допомогою префіксів можна легко створювати нові терміни для будь-якої галузі науки й техніки. В системі української медико-правової термінології префіксальний спосіб творення виступає як один із найбільш важливих прийомів побудови коротких термінів. Нами були відібрані всі префіксальні утворення з термінологічними значеннями, які широко використовуються і є продуктивними. До них належать такі префікси: *anti-*, *auto-*, *counter-*, *de-*, *dis-*, *hydro-*, *hyper-*, *hipo-*, *meta-*, *macro-*, *micro-*, *mini-*, *mono-*, *multi-*, *para-*, *poly-*, *post-*, *pre-*, *pseudo-*, *re-*, *sub-*, *super-*, *tele -*, *thermo-*, *trans-*.

Таким чином, як ми бачимо, основна маса субстантивних термінів утворюється шляхом греко-латинських префіксів. Асиміляція цих префіксів була обумовлена, в першу чергу, потребами формування термінологічної лексики, оскільки для неї ресурси самої мови виявилися недостатніми.

Вельми типовим для специфіки іменної префіксації є префікс *anti-* грецького походження. *Anti-* може поєднуватися з основами, різними за походженням і за формою. Особливістю *anti-* є те, що, як і деякі інші префікси, він може перекладати слово-основу в інший граматичний клас, похідні можуть бути не тільки іменниками, але й прикметниками. *Anti-* надає субстантивним термінам значення заперечення, протилежності або протидії чого-небудь. В українській мові часто відповідає префіксам *анти-*, *проти-*: *антипіретики*, *антиоксиданти*, *антидоти* [4, с. 29], *проти-епідемічні зіходи*, *протитуберкульозна допомога* [4, с. 388].

Префікс *auto-*, грецького походження. Надає термінам-іменникам значення дії, що здійснюється без сторонньої допомоги, мимоволі або автоматично, і значення технічних пристроїв. Часто відповідає в українській мові компонентам *само-*, *авто-*: *самогубство*, *самострахувальник*, *само ушкодження* [4, с. 425], *автофонія*, *автоцистерна* [4, с. 8].

Префікс *de-*, латинського походження. Служить для освіти субстантивних термінів. Надає термінам значення заперечення, протилежності. Часто відповідає в українській мові префіксу *де-*: *детоксикація*, *десенсибілізація* [4, с. 121].

Префікс *dis-*, латинського походження. Надає термінам значення заперечення або протилежності, часто відповідає в українській мові префіксам *не-*, *дис-*: *дискримінація*, *дисбактеріоз* [4, с. 122], *диспепсія*, *дисплазія* [4, с. 124], *невідкладна контрацепція* [4, с. 296], *негативна інформація* [4, с. 297].

Префікс *hydro-*, грецького походження, надає субстантивним термінам значення предметів і явищ, пов'язаних з водою, з водною енергією. Відповідає в українській мові компоненту *гідро-*: *гідрофільність*, *гідроцефалія*, *гідросальтінкс* [4, с. 96].

Префікс *hyper-*, грецького походження, надає термінам значення перевищення норми, часто відповідає в українській мові компоненту *гіпер-*: *гіпертрофія*, *гіперчутливість* [4, с. 98], *гіперкінез*, *гіпервітаміноз* [4, с. 96].

Префікс *hipo-*, грецького походження, надає термінам значення зниження, пониження, нестачу, часто відповідає в українській мові компоненту гіпо-: *гіпоксія, гіподинамія, гіпотонія, гіпоплазія* [4, с. 98].

Префікс *meta-*, грецького походження, надає субстантивним термінам значення проміжне становище, рух у просторі або часі, зміну, перетворення, переміщення, звільнення від чогось, часто відповідає в українській мові компоненту мета-: *мета-стазування* [4, с. 271], *метаморфозія, метаболізм* [4, с. 271].

Префікс *macro-*, грецького походження, надає термінам значення великого розміру або зв'язку з вивченням великих величин. Відповідає в українській мові компоненту макро-: *макродистрофія, макротія, макрогірія, макросматичний* [4, с. 250].

Префікс *micro-*, грецького походження, надає субстантивним термінам значення дуже малої величини, а також значення понять, пов'язаних з малими величинами. Відповідає в українській мові компоненту мікро-: *мікрогамія* [4, с. 276], *мікроелементи, мікродонт, мікроінфаркт* [4, с. 277], *мікрофлора* [4, с. 278], *мікро шліфування* [4, с. 279].

Префікс *mini-*, латинського походження. Надає субстантивним термінам значення малого розміру, мініаторності, відповідає в українській мові компоненту міні-: *мінімальна заробітна плата* [4, с. 279].

Префікс *mono-*, грецького походження, надає термінам значення одиничності. Часто відповідає в українській мові компоненту моно-: *моноблесія* [4, с. 284], *монокард, монопатія, монополія, моноспазм, моноцефал* [4, с. 285].

Префікс *multi-*, латинського походження, надає субстантивним термінам значення багатократності. Відповідає в українській мові компоненту мульти-: *мультисенситивність, мультипара, мультиполікалізм* [4, с. 288].

Префікс *para-*, грецького походження, надає термінам значення близькості до чогось, схожості з чимось. Відповідає в українській мові компоненту пара-: *параклінічні послуги* [4, с. 340].

Префікс *poly-*, грецького походження, надає термінам значення множинності, багатоманітності. Відповідає в українській мові компонентам полі-, багато-: *поліноз, поліотія, поліспленія* [4, с. 366].

Префікс *post-*, латинського походження, надає термінам значення проходження за чим-небудь у тимчасовому або просторовому відношенні, а також значення додатковості або додаткові. Часто відповідає в українській мові компоненту пост-: *поствакцинальні ускладнення, постконтактна профілактика* [4, с. 371].

Префікс *pre-*, надає термінам значення попередності. Часто відповідає в українській мові префіксу перед-: *передчасні пологи* [4, с. 350], *передлежання плаценти* [4, с. 349].

Префікс *pseudo-*, грецького походження, надає субстантивним термінам значення хибності, сумнівності, уявності чого-небудь. Відповідає в українській мові префіксу псевдо-: *псевдокриза, псевдологія, псевдоміопія, псевдоптоз* [4, с. 394].

Префікс *re-*, латинського походження, надає субстантивним термінам значення відновлення або повторності дії, явища. Часто відповідає в українській мові префіксам ре-, пере-: *переробка продукції* [4, с. 350], *перестрашування* [4, с. 351], *репродуктивна система* [4, с. 414].

Префікс *sub-*, латинського походження, надає субстантивним термінам значення знаходження внизу під чим-небудь або в безпосередній близькості від того, що названо, або підпорядкованості, вторинності. Часто відповідає в українській мові префіксам під-, суб-: підсолоджувачі, підприємство, підстанція [4, с. 354], субдослідник [4, с. 476].

Префікс *super-*, латинського походження, надає субстантивним термінам значення високої або вищої міри якості, посиленого ефекту дії, часто відповідає в українській мові префіксам супер-, над-: супервізія [4, с. 480], надзвичайна ситуація [4, с. 288].

Префікс *tele-*, грецького походження, надає термінам значення дії на відстані. Відповідає в українській мові компоненту теле-: телекант, телемедична система надання допомоги [4, с. 482], телеметричний консультативний центр станції швидкої допомоги [4, с. 483].

Префікс *thermo-*, грецького походження, надає субстантивним термінам значення зв'язку з теплою, з температурою, відповідає в українській мові компоненту термо-: термогіпестезія [4, с. 485].

Префікс *trans-*, латинського походження, надає субстантивним термінам значення перетворення, зміни або розтапування за чим-небудь, часто відповідає в українській мові префіксу транс-: трансвестит, транссексуал, трансплантація [4, с. 493].

Отже, дослідження показало, що основна маса термінів утворена за допомогою префіксів грецького та латинського походження. Аналіз показує, що префіксальний спосіб утворення субстантивних термінів виступає як один з прийомів побудови коротких термінів. За допомогою продуктивних префіксів можна легко утворити нові медико-правові терміни.

Перспективу дослідження вбачаємо в поглибленні аналізу морфологічного способу творення медико-правових термінів.

Література

1. *Виноградов В. В.* Граматика російської мови / В. В. Виноградов. – Т. I. – М. : Изд-во АН СРСР, 1952.
2. *Карацук П. М.* Словообразование английского языка / П. М. Карацук. – М. : Высшая школа, 1977. – 303 с.
3. *Козак Л. В.* Українська електротехнічна термінологія (словотвірний аспект): дис. ...канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / Л. В. Козак. – Дніпропетровськ, 2002. – 171 с.
4. *Сенюта І. Я.* Медико-правовий тлумачний словник / І. Я. Сенюта. – Л. : вид-во ЛЮБФ «Медицина і право», 2010. – 540 с.

Legostaeva O. M. The prefixation terms of medical law terminology

In the article the word formation organization of Ukrainian medical law terms, formed by prefixing as a way of word formation is productive for terms. Analyzed the most productive model creation terms of medical law.

Keywords: Ukrainian, medical law terminology, the term prefixation.

Легостаева О. М. Префиксация терминов медико-правовой терминологии

В статье исследованы словообразования украинских медико-правовых терминов, образованных с помощью префиксации, поскольку такой способ словообразования является продуктивным для терминов. Проанализированы префиксальные модели терминов медицинского права.

Ключевые слова: украинский язык, медико-правовая терминология, термин, префиксация.